

ՄԵՐ ՀՈՐԵԼՅԱՐՆԵՐԸ

ՄԱՐԳԱՐԻՏԱ ՌՈՒՍԿՅԱՆ. ԱՐԴԻ ՀԱՅ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹՅԱՆ ՏԱՐԵԳԻՐԸ

ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի Երաժշտության բաժնի առաջատար գիտաշխատող, ՀՀ արվեստի վաստակավոր գործիչ, արվեստագիտության դոկտոր Մարգարիտա Ռուսկյանը ծնվել է 1937-ի նոյեմբերի 7-ին Երևանում, գյուղատնտեսական գիտությունների դոկտոր, ՀԽՍՀ գիտության վաստակավոր գործիչ Աշոտ Ռուսկյանի ընտանիքում:

1957-ին ավարտելով Պ. Չայկովսկու անվան միջնակարգ մասնագիտական երաժշտական դպրոցի դաշնամուրային դասարանը՝ Մ. Ռուսկյանն ընդունվում է Երևանի Կոմիտասի անվան պետական կոնսերվատորիա, որն ավարտում է 1962-ին՝ ՀԽՍՀ և ՌԽՖՍՀ արվեստի

վաստակավոր գործիչ Գեորգի Տիգրանովի ղեկավարությամբ պաշտպանելով «Էդվարդ Բաղդասարյանի դաշնամուրային պրեյլուդները» խորագրով դիպլոմային աշխատանքը:

1963-1965 թթ. Հայաստանի հեռուստառադիոպետկոմի երաժշտական խմբագրությունում աշխատելով որպես խմբագիր՝ երիտասարդ երաժշտագետը մեծ նվիրումով ու եռանդով էր կատարում իր գործը՝ հեղինակելով օպերային թատրոնի, համերգասրահների դահլիճներից ուղիղ հեռարձակմամբ և երաժշտական լավագույն ուժերի մասնակցությամբ մի շարք հետաքրքիր երաժշտական ծրագրեր, որոնց ղեկավարներն էին Ալբերտ Մկրտչյանը, Տոլիկ Մոկացյանը, Մարատ Վարժապետյանը և այլք:

1965-ին Մ. Ռուսկյանն ընդունվում է ՀԽՍՀ գիտությունների ակադեմիայի արվեստի ինստիտուտի ասպիրանտուրան՝ ուսումնառությունն անց-

կացնելով Մոսկվայի արվեստագիտության համամիութենական ինստիտուտում՝ արվեստագիտության դոկտոր Վ. Վասինա-Գրոսմանի ղեկավարությամբ:

Ավարտելով ասպիրանտուրան՝ Մ. Ռուխկյանը 1969-ին վերադառնում է Երևան և աշխատանքի անցնում ՀԽՍՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտում՝ որպես երաժշտության բաժնի կրտսեր գիտաշխատող, և այդ օրվանից բացառապես Արվեստի ինստիտուտի հետ է կապվում երաժշտագետի գիտաստեղծագործական կյանքի շուրջ հինգ տասնամյակը:

1971-ին Մ. Ռուխկյանը պաշտպանում է թեկնածուական դիսերտացիա՝ «Հայկական սիմֆոնիայի կայացման և զարգացման որոշ հարցեր» թեմայով և ստանում արվեստագիտության թեկնածուի գիտական աստիճան: 1986-ին արդեն Մ. Ռուխկյանը ՀԽՍՀ ԳԱ արվեստի ինստիտուտի ավագ գիտաշխատող էր: 2005-ին Մ. Ռուխկյանը Արվեստի ինստիտուտում պաշտպանում է դոկտորական ատենախոսություն՝ «Հայկական սիմֆոնիայի զարգացման արդի փուլը (Ավետ Տերտերյանի ստեղծագործության օրինակով)» թեմայով և ստանում արվեստագիտության դոկտորի գիտական աստիճան: 2007-ից նա Արվեստի ինստիտուտի Երաժշտության, 2009-2016-ին՝ Սփյուռքահայ արվեստի (ներկայումս՝ սփյուռքահայ արվեստի և միջազգային կապերի), իսկ 2016-ից՝ Երաժշտության բաժինների առաջատար գիտաշխատող է, 2007-ից՝ Արվեստի ինստիտուտի գիտխորհրդի և արվեստագիտության գծով գիտական աստիճանաշնորհման Օ16 մասնագիտական խորհրդի անդամ է: Մ. Ռուխկյանը ԽՍՀՄ կոմպոզիտորների միության անդամ է (1972-ից), 2013-ից մինչ օրս՝ ՀԿՄ վարչության անդամ: Հայկական երաժշտական համաժողովի անդամ է կազմակերպության հիմնադրման օրվանից (1994-ից): Նշանակվել է «Հանրապետության նախագահի մրցանակների շնորհման»՝ արվեստի հանձնախմբի անդամ: Նա նաև ԺԷ.00.02 - «Երաժշտական արվեստ» մասնագիտության որակավորման մասնագիտական քննական հանձնաժողովի անդամ է:

ՀՀ ԳԱԱ արվեստի ինստիտուտի հիմնադրման 50-ամյակի առթիվ 2008 թ. Մ. Ռուխկյանը պարգևատրվել է ՀՀ ԿԳՆ բարձրագույն պարգևով՝ «Ոսկե հուշամեդալով»: 2011-ին, ՀՀ անկախության 20-ամյակի կապակցությամբ, արժանացել է ՀՀ արվեստի վաստակավոր գործչի պատվավոր կոչման:

Ծանրակշիռ է արվեստագետի վաստակը արդի հայ երաժշտության ուսումնասիրության գործում: 1980-ին լույս է տեսնում Մ. Ռուխկյանի անդրանիկ գիրքը՝ «Հայկական սիմֆոնիա: Հետազոտական ակնարկներ» (ռուսերեն), որտեղ նա բացահայտել է հայ սիմֆոնիկ երաժշտության զարգաց-

ման ուղին, բուռն վերելքն ապահովող ակունքներն ու արմատները: Առանձին ակնարկներով ներկայացված են Ա. Խաչատրյանի Առաջին սիմֆոնիան՝ հայկական սիմֆոնիզմի հիմնաքարը, Գ. Եղիազարյանի, Զ. Տեր-Թադևոսյանի, Է. Հովհաննիսյանի, Կ. Օրբելյանի, Է. Միրզոյանի սիմֆոնիաները, ուսումնասիրվում են հայկական սիմֆոնիզմի նոր միտումները, դիտարկվում՝ Է. Արիստակեսյանի, Գ. Հախինյանի, Ա. Աճեմյանի, Լ. Աստվածատրյանի սիմֆոնիաները՝ կենտրոնական տեղ հատկացնելով արդեն 5 սիմֆոնիայի հեղինակ Ավետ Տերտերյանի սիմֆոնիաներին: «Հայկական սիմֆոնիա: Հետազոտական ակնարկներ» գրքի համար 1983-ին Մ. Ռուֆսկյանն արժանանում է Բ. Ասաֆևի անվան համամիութենական երաժշտագիտական մրցույթի դափնեկրի կոչման:

Գիտնականը պահպանում է նաև իր հետաքրքրությունը հեռուստատեսության և վավերագրական կինոյի հանդեպ. ստեղծում է մի քանի վավերագրական ֆիլմեր՝ «Գորանի», «Արմեն Տիգրանյանի «Անուշի» առաջին բեմադրությունը», «Հայաստանի արվեստը». այս գործում համահեղինակ էր նրա ամուսինը՝ ՀԽՍՀ արվեստի վաստակավոր գործիչ, կինոգետ Կարեն Քալանթարը: Հիրավի, մեծ էր Կ. Քալանթարի դերը Մ. Ռուֆսկյանի գիտաստեղծագործական կյանքում. այդ նշանավոր անհատականությունը մեծապես պայմանավորեց երաժշտագետի հետաքրքրությունների ոլորտը: Եվ պատահական չէ, որ վերջինս երկար տարիներ զբաղվել է հայկական կինոերաժշտության ուսումնասիրությամբ:

«Ես միշտ անհրաժեշտ եմ համարել գրել այն մասին, ինչն ինձ հուզում է: Այսպես, մասնագիտական պարտքի և սրտի թելադրանքով գրվեցին բազմաթիվ գիտական և թերթային հոդվածներ,- մի առթիվ խոստովանել է Մ. Ռուֆսկյանը,- Ես, ինչպես և իմ գործընկերները, պարբերական մամուլում հաճախ ենք հանդես եկել մեր մշակույթի սուր հարցերը բարձրացնող, երաժշտական կյանքի պրոբլեմներն արտացոլող հոդվածներով»: Եվ իսկապես. պրոֆեսիոնալ հրապարակախոսությունը 1970-80-ականներին խթանում էր մշակույթի զարգացումը. հնչող քննադատությունը բարերար ազդեցություն էր թողնում հանրապետության երաժշտական կյանքի զարգացման վրա:

Մ. Ռուֆսկյանի գիտական հետաքրքրությունները կենտրոնանում են ազգային սիմֆոնիզմի, ի մասնավորի՝ Ավետ Տերտերյանի ստեղծագործության վրա: Մի կողմից՝ աստիճանաբար հավաքվում է հարուստ նյութ. բացահայտվում է Տերտերյանի ստեղծագործական պոտենցիալը՝ ապշեցնելով իր եզակիությամբ և հզորությամբ, մյուս կողմից՝ դեռևս 1986-ին Մոսկվայի կոնսերվատորիայի պրոֆեսոր Ելենա Դոլինսկայան Մ. Ռուֆսկյանին առաջարկել էր Ա. Տերտերյանի

ստեղծագործության վերաբերյալ գիրք գրել: Մ. Ռուսկյանը ձեռնամուխ է լինում այդ պատվաբեր գործին, սակայն հայ ժողովրդի կյանքում տեղ գտած խոր ցնցումները ի չիք են դարձնում բոլոր պլանները: Ստեղծված իրավիճակում անհնար է դառնում արդեն պատրաստի գրքի հրատարակումը, իսկ կյանքի նոր պայմանները երաժշտագետի առջև նոր խնդիրներ են դնում: Հայտնվելով Հայաստանի մշակութային իրադարձությունների հորձանուտում՝ Մ. Ռուսկյանը կանգնում է նրանց կողքին, ովքեր այդ բարդ ժամանակաշրջանում ձգտում էին պահպանել հայկական երաժշտական մշակույթը:

Գիտական աշխատանքին զուգահեռ՝ Մ. Ռուսկյանը 1990-ականներին աշխատում է Ալ. Սպենդիարյանի անվան օպերայի և բալետի պետական ակադեմիական թատրոնում՝ որպես խորհրդատու, գրում մի շարք հոդվածներ ու գրախոսականներ Տիգրան Լևոնյանի ինքնատիպ բեմադրությունների և նոր ներկայացումների մասին:

1998-ին արվեստագետը վերսկսում է Ա. Տերտերյանի ստեղծագործության ընդհատված ուսումնասիրությունը: 1999-ին նա մասնակցում է Նիժնի Նովգորոդում կայացած՝ Ա. Տերտերյանին նվիրված միջազգային կոնֆերանսին, որտեղ ակնհայտ է դառնում կոմպոզիտորի երաժշտության հանդեպ առկա ապշեցուցիչ հետաքրքրությունը:

2002 թ. լույս է տեսնում Մ. Ռուսկյանի «Ավետ Տերտերյան: Ստեղծագործությունը և կյանքը» (ռուսերեն) գիրքը՝ լայն արձագանք գտնելով նաև Հայաստանի սահմաններից դուրս: Արվեստագետ Լիդիա Պտուշկոյի կարծիքով՝ «Գիրքը գերում է և ընթերցվում չնվազող հետաքրքրությամբ՝ Ավետ Տերտերյանի երաժշտության պես, որը... լինելով ականջի համար գրավիչ, տալիս է փիլիսոփայական հարցեր, որը միաժամանակ հանդուգն է ու սրտաշարժ, անօգնական ու բանաստեղծական»¹: Իսկ երաժշտագետ Գուլբատ Թորաձեն գրեց. «Անշուշտ, քիչ հոդվածներ ու ակնարկներ չեն գրվել Տերտերյանի մասին, սակայն, անկասկած, նրա մասին առավել լիարժեք ու վառ պատկերացում է տալիս հենց Մ. Ռուսկյանի գիրքը: Սա է դրա առաջնային արժանիքն ու նշանակությունը: Գրքի հեղինակը հաջողությամբ լուծում է ուսումնասիրության կենտրոնական խնդիրը, այսինքն՝ հետևում «Տերտերյանի ֆենոմենի» ձևավորմանը և բացահայտում նրա՝ խորապես անհատական գծերը, ինչը տրվում է կոմպոզիտորի ստեղծա-

¹ Птушко Л. Отражение сверхчувственного мира (Музыкальная академия, 2004, N 2, с. 203).

գործական «ծեռագրի» գլխավոր առանձնահատկությունների երևակման հետ ուղղակի կապի մեջ»²:

2003-ին, Արամ Խաչատրյանի ծննդյան 100-ամյակի կապակցությամբ Մ. Ռուֆսյանը (Ալինա Փահլևանյանի և Գոհար Հարությունյանի հետ համատեղ) հրատարակում է Ա. Խաչատրյանի նամակների երրորդ գիրքը, որը լույս է տեսնում հայերեն և ռուսերեն լեզուներով:

«Դիմանկարներ»-ում (2009, ռուսերեն) առանձին ակնարկներով ներկայացված են արդի հայ երաժշտության հինգ առաջատար կոմպոզիտորների՝ Լևոն Չաուշյանի, Վահրամ Բաբայանի, Երվանդ Երկանյանի, Ռուբեն Սարգսյանի և Դավիթ Սաքոյանի ստեղծագործական դիմանկարները:

2015-ին լույս է տեսնում երաժշտագետի «Վարդան Աճեմյանի հնչյունի թատրոնը» մենագրությունը (ռուսերեն)³:

Մ. Ռուֆսյանը հեղինակ է Հայաստանում և արտասահմանում տպագրված բազմաթիվ գիտական հոդվածների, որոնցում անդրադարձել է ինչպես արդի հայ կոմպոզիտորական դպրոցի առանձին ներկայացուցիչների՝ Արամ Խաչատրյանի, Ալեքսանդր Հարությունյանի, Էդվարդ Միրզոյանի, Ղազարոս Սարյանի, Ադամ Խուդոյանի, Էդգար Հովհաննիսյանի, Էդուարդ Խաղագործյանի, Զիվան Տեր-Թադևոսյանի, Լևոն Աստվածատրյանի, Ալեքսեյ Հեքիմյանի, Գեղունի Չթյանի, Մարտին Վարդազարյանի, Կոնստանտին Պետրոսյանի և այլոց ստեղծագործություններին, այնպես էլ երաժիշտ-կատարողների՝ դիրիժորներ Հովհաննես Չեքիջյանի, Արամ Ղարաբեկյանի, Վահան Մարտիրոսյանի, դաշնակահարներ Սվետլանա Նավասարդյանի, Արթուր Փափազյանի, Վարդան Մամիկոնյանի, Վահագն Պապյանի, երգիչներ Գոհար Գասպարյանի, Ժակ Դուվալյանի, ջութակահար Անահիտ Տիցիկյանի, թավջութակահարներ Ալեքսանդր Չաուշյանի, Մեդեա Աբրահամյանի, Արամ Թալալյանի, խմբավար Սարինա Ավթանդիլյանի, ինչպես նաև դիրիժորներ Մուրադ Աննամամեդովի և Վալերի Գերգիևի կատարողական գործունեությանը:

Իր հոդվածներով և տարբեր համերգների ու օպերային ներկայացումների մասին բազմաթիվ գրախոսականներով Մ. Ռուֆսյանը դարձել է իր ապրած ժամանակաշրջանի երաժշտական տարեգիրը:

² Торадзе Г. Я прочел кингу... О книге Маргариты Рухкян "Авет Тертерян" (Свободная Грузия, 14.VIII.2003).

³ Տե՛ս Ասատրյան Ա., *Маргарита Рухкян. Театр звука Вардана Аджемяна* (ՀՀ ԳԱԱ Հրաբեր հասարակական գիտությունների, 2016, N 2, էջ 325–327):

Խորհրդանշական է, որ վաստակաշատ երաժշտագետը իր գիտական գործունեության կեսդարյա հոբելյանին հաղթող ճանաչվեց ՀՀ կոմպոզիտորների միության կազմակերպած «Տարվա լավագույն ստեղծագործություն-2016» մրցանակաբաշխության (15.IV.2017) «Երաժշտագիտություն» անվանակարգում՝ Մոսկվայում և Սանկտ Պետերբուրգում լույս հրատարակած հոդվածների համար:

Այսօր Մ. Ռուսկյանը ավարտել է կոմպոզիտորներ Կոնստանտին Պետրոյանի և Էդուարդ Հայրապետյանի մասին մենագրությունները, ի մի է բերում տարբեր տարիներին լույս տեսած իր գիտական հոդվածները «Հնչող երաժշտություն. իր ժամանակի տարեգիրը» խոսուն վերնագրով ժողովածուի մեջ:

Բազմավաստակ արվեստագետին շնորհավորելով հոբելյանի կապակցությամբ՝ նրան մաղթում ենք արևշատություն և գիտաստեղծագործական նորանոր նվաճումներ:

ԱՍԱՏՐՅԱՆ Ա.Գ.

Արվեստագիտության դոկտոր